

jom rašireniji nego ikada ranije. Demokracija nije nikada bila samo pojedinačni niz institucija, jer su institucije demokracije uvijek bile subjekt promjena, a beskraje borbe ljudi za politički utjecaj uvijek rascjepkane unutar institucija.

U dodatku knjige autor prilaže 12 mapa iz kojih je vidljivo različito povijesno zbiivanje i geografski raspored procesa demokratizacije u svijetu.

Branka Galić

Ulrich Beck /Hrsg/

KINDER DER FREIHEIT

Suhrkamp, Frankfurt, 1997, 403 str.

Ulrich Beck, urednik i autor uvodnih teorijskih razmatranja, empirijskih studija i zaključnih programatsko-filozofskih eseja, ovom knjigom (*Djeca slobode*) nastavlja izlaganje ranije teze iznesene u prethodnim knjigama (*Risikogesellschaft – au dem Weg in eine andere Moderne*, 1986; *Gegengi te – die organisierte Unverantwortlichkeit*, 1988; *Die Er indung des Politischen*, 1993). U njima je ocrtao krucijalni značaj ekološkog pitanja za znanosti o društvu i postavio tezu o novom društvenom odnosu što je rezultat procesa u »rizikodruštvu« – društvu posve drukčijem od industrijskog ili kasnokapitalističkog društva.

Da podsjetimo: »riziko–društvo« ili »društvo rizika« (*Risikogesellschaft*) za Becka jedan je novovjeki tip industrijskog društva u kom ukorak idu industrijsko bogatstvo i rizici što ih ono imanentno proizvodi. U usporedbi s klasičnim industrijskim društvom, što je svoje probleme još moglo rješavati unutar nacionalnih granica, rizikodruštvo je po definiciji svjetsko, globalno društvo. Članovi tog društva ne mogu više računati samo s procjenjivim rizicima. Ovdje se radi o nadindividualnim opasnostima (»Nevo-lja je hijerarhijska, smog je demokratičan«

– glasi jedna od Beckovih ironičnih rečenica). Tomu pridolazi i teza o novom i još nesagledivom kvalitetu individualizacije što je na djelu u takvom društvu uz pluralizaciju životnih stilova, individualizaciju tržišta radne snage i drugih fenomena koji indiciraju narastanje »novog« u krilu »starog«.

Ambivalenciji procesa individualizacije Beck pridaje odlučujuće značenje za ono što on naziva, zajedno s veoma istaknutim sociolozima poput A. Giddensa i Z. Baumanna, putovima **druge moderne**.

Konstatirajući u uvodnom dijelu, da katastrofizam neošpenglerijanaca koji zapo-mažu o propadanju svih vrijednosti, (transcendentni »biotop vrednota« na kom se temelje zajedništvo, solidarnost, pravičnost, navodno je – krivnjom modernog društva i s njim povezane slobode – razoren). Beck tomu suprotstavlja misao A. De Tocquevilla još iz 1848. da je »...borba protiv slobode ravna borbi protiv samog boga!«. Simptomi tzv. egodruštva, drži Beck, ne mogu biti prevladani umanjenjem slobode već upravo povećanjem, prije svega **političke slobode**. Sažimajući ukratko odgovore na pitanje što je to moderna, Beck odgovara da to nije ni samociljna svrhovitost (*Zweckrationalitet* za Webera) niti postvarenje kapitala (*Kapitalverwertung* za Marxa) ni funkcionalna diferencija (Parsons, Luhmann) već nasuprot tomu i pored sveg toga, **politička sloboda**, *citizenship*, građanskog društva. Moderna, tvrdi Becker, raspolaže jednim samosvojnim, životnim, ujedno prastarim i aktualnim izvorom smisla: političkom slobodom. Slijedom toga moderna znači da svijet tradicionalne sigurnosti zalazi a na njegovo mjesto – pođe li po dobru – stupiti će demokratska kultura jednog, uistinu sankcioniranog individualizma za sve.

U govoru o »propadanju vrednota« (*Werteverfall*) na djelu je upravo **strah** pred slobodom, također strah pred **djecom slobode** koja se već nose s potpuno novim

problemima drugačije vrste – od individualiziranog tržišta radne snage, do potrage za novim formama socijabiliteta. Konkretizacija slobode već je revolucija ali jedna **lijena** revolucija, jer se temelji dosadašnjeg društvenog poretka moraju iznova preraditi. Zato je za djecu slobode nužno odgovoriti na pitanje kako može biti spojena čežnja za samoaktualizacijom s podjednako važnom čežnjom za zajedništvom i kako to dvoje dovesti u suglasje. Ne bi li pokazao da je taj proces već na djelu taj proces »osvajanja slobode«, iako dakako ne bez proturiječja, Beck sastavlja antologiju socioloških istraživanja o formama života u razvijenom društvu (uglavnom je riječ o sociolozima i sociologinjama – istraživačima urbanih fenomena, njemačkog ili anglosaksonskog podrijetla) čiji rezultati potvrđuju njegove (hipo)teze.

Tako npr. američki sociolog R. Wuthov (**Američki paradoks: Individualizam ili altruizam**) navodi empirijske podatke o velikom angažmanu Amerikanaca u različitim vidovima dobrovoljnog rada i pomaganja, od pomoći starijim osobama do dobrovoljnih vatrogasnih društava. Prema istraživanjima, u takvim aktivnostima sudjeluje blizu 45% odraslih Amerikanaca. Otprilike 5 sati tjedno posvećuje prosječni Amerikanac takovim djelatnostima. Kad bi se vrijednost toga rada izrazila u dolarima a država bila prisiljena platiti takove djelatnosti, procjena je, da bi suma koja bi dodatno opteretila porezne obveznike iznosila blizu 150 milijardi dolara(!) Kako jedan naglašeni individualist poput Jacka Caseya (*case study*) spaja svoj individualizam s spremnošću na pomoć drugima? Nema jednoznačnog odgovora o tomu kako Jack i ostali spajaju svoj naglašeni individualizam s altruizmom, moguće je samo naći indicije koje, sažeto rečeno, pokazuju da je »briga o drugima briga o samom sebi«.

Na pitanje nastaje li jedna nova etika individualne i socijalne odgovornosti, Helen Wilkinson analizirajući ponašanje

mladih, odgovara da ima mjesta optimizmu jer sve veći broj mladih pronalazi mogućnosti samostalnog života uzimajući ozbiljno, više nego ranije, šanse za obrazovanje i poslovno napredovanje.

Studije pokazuju, da porast individualizma i nesigurnosti (što se tiče radnog mjesta) rezultira porastom odlučnosti i spremnosti na rizik, primjerice, prihvatanje posla u inozemstvu. Jedna druga studija pokazuje da ukupno 37% radnika u dobi između 20 i 34 godine, koji još nemaju obitelji, u perspektivi od slijedećih deset godina namjerava osnovati vlastita poduzeća. Temeljem te i ostalih studija koje govore o opadanju vjere u tradicionalne izvore morala poput crkve i religije, opadanje autoriteta i utjecaja politike i sindikata, autorica zaključuje da je prijelaz k novoj etici (nije jasno kakvoj – op. Ž. M.) nagoviješten (oslobođenje žena, radosti roditeljstva) jer mladi ljudi nove generacije preuzimaju cijenu veće slobode živeći svoj individualitet s težnjom za osmišljavanjem života. Zadaća današnje političke garniture je izići u susret ovoj generaciji ako je želi ponovno politički integrirati. Inače, velik broj autora u ovoj knjizi politički indiferentizam mladih ne smatra ignorancijom već smatra da se radi o prepoznavanju jalovosti i svojevoljnosti politike i političara (Želiš li se angažirati pođi u *Greenpeace!* – glasi njihov slogan). Politička integracija mladih moguća je samo kao dijalog orijentiran više prema jakim etičkim principima a manje s političkim dogmama, završava autorica.

Slična istraživanja različitih područja društvenosti mladih i manje mladih po Eillen Barker, U. Becka, M. Arbrowa, Z. Baumana i drugih pod simboličnim naslovima (Kavez slobode i sloboda kaveza, Demokratiziranje porodice, Prljavo rublje – gdje je individualizam u braku, Putovanje s onu stranu domovine – socijalni pejzaži u globalnom gradu) dokazuju Beckovu tezu o spasonosnom potencijalu lokalne zajednice u vrijeme globaliziranja. Beck, naime, drži da je uz političke

odgovore na globalni izazov kakvi su neoliberalizam i komunitarizam (koje Beck ne prihvaća zbog njihove jednostranosti i redukcionizma) moguć treći odgovor: **svjetskograđanski republikanizam**. Ovaj mora imati svoju komplementarnu razinu u lokalnoj političko-urbanoj zajednici koju tek treba politički rehabilitirati. Prije dvjestotinjak godina Kant je optuživao predstavničku, parlamentarnu demokraciju za »despotizam« jer je njezin princip u nesuglasju sa samoaktualizacijom pojedinca. Beck misli da je ključno političko pitanje: kako rasteretiti politički sustav – parlament, stranke, vladu i ujedno izgraditi i zaštititi samoodgovornost građanskog društva? On se zalaže za kulturu politike svjetskograđanskog republikanizma koju trebaju obilježavati pet principa: novo značenje individuma; središnji položaj građanskosvjetskih aktera, identiteta, institucija; novi značaj lokalnog (magičnost mjesta!) u svjetskom društvu; ključni značaj političke slobode; i ključni uvid da je nužna temeljita reforma institucija što ih je iznjedrila prva moderna.

Sve to zahtijeva redefiniranje lokalnog u vremenu globaliziranja. »Grad« (*City*) i »građanstvo« (*Citizenship*) nisu, tvrdi Beck, samo srodne riječi. Građansko društvo i politička sloboda imaju svoj socijalni izvor u iskušavajućem odnosu susjedstva. Jačanje građanskog društva je ujedno i jačanje lokalne politike i identiteta; jačanje gradova nasuprot nacionalnim centrima. Kao i mnogo toga, i to što grad čini gradom postalo je nejasno. Mora se iznova naći identitet grada, kaže Beck, i emfatično dodaje da su gradski oci, lokalni političari, u ulozu urbanih čarobnjaka koji bi nam trebali vratiti identitet gradova u natjecanju s drugim gradovima, jednom novom dramaturgijom.

Posljednji dio knjige **Djeca slobode** posvećen je ocima slobode, kako ih Beck naziva. Riječ je o A. de Tocquevilleu, I. Kantu, F. Nietzscheu i G. Bennu koji su za Becka utemeljitelji ideja jednakosti, svjet-

skog republikanizma, stvaralačkog individualizma i moći nagovora, odnosno uloge intelektualca glede »druge moderne«. Što je »druga moderna«? Upravo ovo o čemu je dosad bilo riječi, ali i mnogo drugoga što Becka i njegove sumišljenike čeka na neizvjesnom putu tamo gdje je »prva moderna« zastala kao »nedovršeni projekt« (Habermas). Pet i pol milijardi navijača čeka ishod: Huntington (Sukob civilizacija) ili Beck (Globalno komplementarno lokalnom), ili – neriješeno!

Željko Maurović

Bernulf Kanitscheider

IM INNEERN DER NATUR Philosophie und moderne Physik

Wissenschaftliche Buchgesellschaft,
Darmstadt, 1996, 244 str.

Kanitscheider* ovom knjigom želi predstaviti filozofijske posljedice prirodznanstvenih teorija.

U *Uvodu* raspravlja i sažima inventar problema što se, razvojem znanosti postavljaju pred filozofiju prirode. Kanitscheider drži da su dobar dio filozofije već logički racionalisti, ali i kritički racionalizam K. Poppera, razotkrili kao ideologiju s obzirom na proturječja njezinih predodžbi (primjerice, pojmove kao »apsolutni duh« ili »apsolutno ja«) s racionalnom spoznajom. Pri tom najviše dugujemo jednoznačnom stavu L. Wittgensteina da filozofija nema posla s prirodnim znanostima već s jezičnom analizom (*Tractatus 4.111*). Kako logički empirizam tako i kritički racionalizam postavili su pred filozofiju metodički postulat jasnoće i egzaktnosti. Podsjećajući da je, usuprot filozofskim

* B. Kanitscheider (1939), voditelj Katedre za filozofiju znanosti na Sveučilištu u Giessenu, suizdavač časopisa *Philosophia Naturalis*. Knjige: *Kosmologie, Geschichte und Systematik in philosophischer Perspektive* (1991), *Von der mechanistischen Welt zum kreativen Universum*, 1993.